

УДК: 343.1

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.3.42>

ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ: ФОРМАЛЬНИЙ ТА ОЦІНОЧНИЙ ПІДХОДИ ДО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Пирожкова А.С.,
студентка 3 курсу
факультету прокуратури,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0008-1136-9432
e-mail: a.s.pyrozhkova@nlu.edu.ua

Домріна М.К.,
студентка 3 курсу
факультету прокуратури,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0009-7862-7405
e-mail: m.k.domrina@nlu.edu.ua

Крицька І.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-3676-4582
e-mail: i.o.krytska@nlu.edu.ua

Пирожкова А.С., Домріна М.К., Крицька І.О. Допустимість доказів, отриманих з порушенням процесуального порядку: формальний та оціночний підходи до правозастосування.

У статті досліджується фундаментальна проблема допустимості доказів у кримінальному провадженні крізь призму протистояння формального та оціночного підходів до визначення критеріїв їх використання судом. Автор аналізує сучасну трансформацію української кримінальної процесуальної доктрини, яка демонструє поступовий відхід від суворого процесуального формалізму до більш гнучкої моделі правозастосування, що базується на критерії «істотності» порушень кримінального процесуального закону. Такий підхід пов'язаний із необхідністю забезпечення балансу між ефективністю кримінального переслідування та гарантіями прав і свобод людини.

Окрему увагу приділено доктрині «плодів отруєного дерева», її генезису в американській судовій практиці та специфіці імплементації в національне законодавство через положення статті 87 КПК України. У роботі проаналізовано підходи до визначення похідних доказів, критерії їх допустимості, а також проблеми практичного застосування цієї доктрини у вітчизняній судовій практиці. Зазначається, що українська модель застосування цієї концепції не є абсолютно формалізованою та передбачає оцінку впливу первинного порушення на подальше отримання доказової інформації.

У роботі детально розглядається дилема між необхідністю забезпечення невідворотності покарання та дотриманням процесуальної форми як бар'єру проти державного свавілля і зловживань органів досудового розслідування. На основі аналізу останніх правових позицій Верховного Суду підкреслюється, що встановлення лише факту процедурного порушення не повинно автоматично тягнути за собою визнання доказу недопустимим, якщо таке порушення не є фундаментальним, не порушує істотно права людини та не впливає на достовірність отриманої

інформації. Таким чином, сучасна формула допустимості доказів включає не лише формальну законність способу їх отримання, але й оцінку впливу порушення на права людини, справедливість судового розгляду та обґрунтованість сумнівів у якості доказового матеріалу.

Окремо досліджується наявність системного конфлікту між чинною редакцією статті 86 КПК України, яка фактично закріплює формальний підхід до допустимості доказів, та сучасними правовими реаліями і практикою Верховного Суду, що застосовує оціночні критерії. Така ситуація породжує ризики судового суб'єктивізму, неоднакового застосування норм права та правової невизначеності. У висновках обґрунтовано необхідність нормативної конкретизації механізму оцінки допустимості доказів шляхом доповнення критеріїв правомірності такими змістовними характеристиками, як якість, достовірність та цінність (важливість) доказу для встановлення обставин кримінального правопорушення. Запропонований збалансований підхід покликаний забезпечити пріоритет природних прав людини над формальними процесуальними процедурами при одночасному гарантуванні ефективності розслідування злочинів, реалізації принципу справедливого суду та забезпеченні належного рівня правової визначеності у кримінальному процесі.

Ключові слова: допустимість доказів, кримінальний процес, доктрина «плодів отруєного дерева», істотність порушень, процесуальна форма, оціночний підхід, Верховний Суд.

Pyrozhkova A.S., Domrina M.K., Krytska I.O. Admissibility of evidence obtained in violation of procedural rules: formal and evaluative approaches to law enforcement.

The article examines the fundamental problem of the admissibility of evidence in criminal proceedings through the prism of the confrontation between formal and evaluative approaches to determining the criteria for their use by the court. The author analyzes the modern transformation of Ukrainian criminal procedural doctrine, which demonstrates a gradual shift away from strict procedural formalism toward a more flexible model of law enforcement based on the criterion of the “substantiality” of procedural violations. This approach is associated with the need to ensure a balance between the effectiveness of criminal prosecution and the guarantees of human rights and freedoms.

Particular attention is paid to the doctrine of the “fruit of the poisonous tree”, its genesis in American judicial practice, and the specifics of its implementation in national legislation through the provisions of Article 87 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The paper analyzes approaches to defining derivative evidence, the criteria for its admissibility, as well as the problems of practical application of this doctrine in domestic judicial practice. It is noted that the Ukrainian model of applying this concept is not absolutely formalized and involves assessing the impact of the initial violation on the subsequent obtaining of evidentiary information.

The paper examines in detail the dilemma between the need to ensure the inevitability of punishment and the requirement to observe procedural form as a barrier against state arbitrariness and abuses by pre-trial investigation bodies. Based on the analysis of recent legal positions of the Supreme Court, it is emphasized that establishing only the fact of a procedural violation should not automatically lead to declaring evidence inadmissible if such a violation is not fundamental, does not substantially violate human rights, and does not affect the reliability of the information obtained. Thus, the modern formula of admissibility of evidence includes not only the formal legality of the method of obtaining evidence but also an assessment of the impact of the violation on human rights, the fairness of the trial, and the reasonableness of doubts regarding the quality of the evidentiary material.

The study also examines the existence of a systemic conflict between the current wording of Article 86 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which effectively establishes a formal approach to the admissibility of evidence, and modern legal realities and the practice of the Supreme Court, which applies evaluative criteria. This situation creates risks of judicial subjectivism, inconsistent application of legal norms, and legal uncertainty. The conclusions substantiate the need for normative clarification of the mechanism for assessing the admissibility of evidence by supplementing the criteria of legality with such substantive characteristics as the quality, reliability, and value (importance) of the evidence for establishing the circumstances of a criminal offense. The proposed balanced approach is intended to ensure the priority of natural human rights over formal procedural rules while simultaneously guaranteeing the effectiveness of criminal investigations, the implementation of the principle of a fair trial, and an appropriate level of legal certainty in criminal procedure.

Key words: admissibility of evidence, criminal proceedings, the “fruit of the poisonous tree” doctrine, materiality of violations, procedural form, evaluative approach, Supreme Court.

Постановка проблеми: У нинішній доктрині кримінального процесу проблема допустимості доказів є наріжним каменем, що визначає стійкість правової держави. Адже кримінальне судочинство має на меті як гарантувати неминучість відповідальності, так і з'ясувати об'єктивну правду. Водночас, дотримання формальних процесуальних вимог слугує єдиним запобіжником, що унеможливує довільні дії з боку владного апарату примусу. В українській правозастосовній практиці зараз точиться жвава дискусія щодо доктрини «плодів отруєного дерева». Раніше домінуючий формалістичний погляд, який постулював абсолютну неприйнятність будь-якого доказу, здобутого всупереч встановленій процедурі, вступає у пряме зіткнення з потребою у дієвому правосудді. Судова практика сьогодні, орієнтуючись на настанови Європейського суду з прав людини та позиції найвищої судової інстанції, поступово схиляється до оціночного методу, де центральним критерієм стає «значущість» порушення прав людини та його наслідки для надійності доказу. Проте ця зміна породжує нові дилеми: як розмежувати «несуттєву процесуальну неточність» та порушення, що унеможливує справедливий розгляд справи? Відсутність чітких регуляторних показників для оцінки «істотності» недоліків створює небезпеку надмірної свободи розсуду суду, що може спричинити або стан правової невизначеності, або, навпаки, надмірний формалізм, який призводить до уникнення відповідальності особами через технічні прорахунки під час розслідування. Таким чином, назріла гостра потреба у теоретичному обґрунтуванні та конкретизації на законодавчому рівні механізму оцінки легітимності доказів, який би забезпечував рівновагу між захистом індивідуальних прав та інтересами соціуму у викритті злочинних діянь.

Мета дослідження: комплексний теоретико-правовий аналіз концепції допустимості доказів у кримінальному процесі, порівняння формального та оціночного підходів до визнання доказів належними, а також обґрунтування доцільності (або недоцільності) впровадження гнучких критеріїв оцінки порушень замість абсолютної заборони їх використання.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика характеризується переходом від жорсткого процесуального формалізму до гнучких оціночних стандартів, що базуються на принципі справедливості судового розгляду загалом. У вітчизняній юридичній науці тривалий час домінувала доктрина абсолютної недопустимості будь-яких відомостей, отриманих із найменшим відхиленням від закону, що відображено у працях класиків української процесуалістики, таких, наприклад, як Ю. Грошевий, М. Погорецький, М. Шумило. Проте сучасний етап досліджень, представлений роботами О. Капліної, Л. Лобойка, А. Панової, С. Фоміна та інших, свідчить про активну рецепцію підходів Європейського суду з прав людини, зокрема щодо диференціації порушень на істотні та неістотні.

Виклад основного матеріалу: На сучасному етапі становлення кримінального судочинства питання щодо недопустимості доказів посідає центральне місце як у теоретичних розробках, так і у практичній діяльності. Це зумовлено його нерозривним зв'язком із превентивними (охоронними) цілями судового розгляду та фундаментальною засадою захисту прав і гарантій особи у кримінальному провадженні.

У сучасній українській судовій практиці однією з ключових причин, через яку докази можуть бути визнані недопустимими, є посилання на рішення Європейського суду з прав людини у контексті доктрини «плодів отруєного дерева». Таким чином, дослідження як теоретичних, так і практичних аспектів, що стосуються визнання доказів неприйнятними у кримінальному судочинстві, особливо крізь призму цієї доктрини, набуває надзвичайної важливості сьогодні. Це зумовлено тим, що якщо докази визнаються недопустимими, це може призвести до зміни кваліфікації вчиненого злочину, спричинити недоведення винуватості особи, ухвалення виправдувального вироку та унеможливити стягнення матеріальної шкоди, завданої потерпілому, серед іншого. З огляду на це, досягнення поставлених завдань вимагає вдосконалення відповідних положень Кримінального процесуального кодексу України.

Удосконалення законодавства та подальший розвиток правового регулювання зумовлюють посилення значення принципу належної оцінки доказів у системі доказового права, що визначає його важливу роль у процесі здійснення слідчої діяльності та судового розгляду. Вагоме місце серед правил, що стосуються заборони залучення певних доказів у кримінальному процесі, належить доктрині, відомій як «плоди отруєного дерева», яку на нинішньому етапі українські суди доволі часто застосовують з метою визнання доказів неедопустими. Якщо простежити походження самого виразу – «плід отруєного дерева», то вперше він пролунав у судовій практиці Сполучених Штатів Америки у 1939 році у справі «Нардон проти Сполучених Штатів» (*Nardone vs.*

United States), а його автором був суддя Фелікс Франкфуртер [1, с. 172]. М.В. Гузела наголошує на вузькому тлумаченні доктрини «отруйних плодів», яке зводиться до неможливості використання інформації, одержаної на підставі чи за допомогою доказів, визнаних недопустимими. Концепцію «плодів отруйного дерева» необхідно розглядати крізь призму способів формування доказової бази, їхнього процесуального оформлення та розмежування порушень процесуальних норм на ті, що є принципово значущими, і ті, що таких ознак не мають [2, с. 427]. Концепція «плодів отруйного дерева» закріплена у першій частині статті 87 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Дана норма встановлює, що доказами, які не можуть бути використані, вважаються ті, що набуті внаслідок суттєвого порушення прав та свобод особи, гарантованих як Конституцією України та законами нашої держави, так і ратифікованими Верховною Радою міжнародними угодами, а також усі докази, отримані на підставі відомостей, здобутих із порушенням цих фундаментальних прав і свобод [3].

Беручи до уваги норми частини першої статті 94 КПК України, допустимість доказів є його особиста процесуальна характеристика, що потребує з'ясування щодо кожного окремого доказу поіменно [3]. При цьому, особливість імплементації доктрини «плодів отруйного дерева» полягає у її застосуванні під час оцінки допустимості доказів, які перебувають у взаємозв'язку між собою. Як констатує Верховний Суд, ця доктрина вимагає розгляду не лише кожного доказу окремо, а й усього ланцюга доказів, що тісно пов'язані між собою, де одні логічно впливають з попередніх та є їхнім наслідком. Визначальним показником для віднесення доказів до категорії «плодів отруйного дерева» є наявність вагомих підстав припускати, що певна інформація не була б здобута в умовах відсутності відомостей, отриманих у неправомірний спосіб. Слід прийняти погляди судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Крет Г.Р. щодо необхідності застосовувати правило «плодів отруйного дерева», керуючись такими критеріями допустимості доказів:

1. Зазначена норма має чинність лише стосовно: а) усіх доказів, які ґрунтуються на відомостях, здобутих при суттєвому порушенні основоположних прав та свобод людини; б) експертних висновків, сформованих на базі доказів, визнаних недопустимими, незалежно від того, наскільки серйозними були порушення вимог кримінального процесуального законодавства при їх зборі.

2. Якщо докази буде визнано неприпустимими, зокрема через застосування доктрини «плодів отруєного дерева», суд зобов'язаний чітко обґрунтувати таке своє рішення.

В українському судочинстві чимало прикладів, коли положення кримінального процесуального законодавства ігноруються за доктриною «плодів отруйного дерева». Прикладом може бути рішення Верховного Суду від 8 вересня 2021 року по справі № 279/2578/18, де зазначено таке: «під час затримання громадянина (ОСОБА_1) одночасно було здійснено його особистий обшук та відібрано змиви з обох рук, що за своєю суттю є освідченням особи. З огляду на це, змиви, які отримали з рук ОСОБА_1, були зібрані із порушенням встановленого Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України) порядку. Таким чином, результати експертного дослідження № 10/55 від 15.05.2018, що стосуються матеріалів, речовин та об'єктів, не можуть бути обґрунтовано визнані належним доказом відповідно до статті 87 КПК України. Причина полягає в тому, що цей доказ виводиться з відомостей, здобутих внаслідок суттєвого порушення конституційних прав та свобод, оскільки предмети, передані експерту для аналізу, були вилучені не згідно з вимогами КПК України» [4].

Крім того, відповідно до змісту постанови Верховного Суду, датованої 17 лютого 2021 р. у справі № 263/10353/16-к, було констатовано, що у матеріалах кримінального провадження відсутній документ – постанова прокурора, яка б санкціонувала здійснення контролю за вчиненням злочину. Як наслідок цього браку, неможливо достовірно встановити, в рамках якої саме негласної слідчої (розшукової) дії відбулися огляд та передача грошових коштів особі з ініціалами ОСОБА_5, а також на підставі чого був оформлений відповідний протокол від 16 грудня 2015 року. Таким чином, докази, отримані внаслідок негласних слідчих (розшукових) дій, а саме: протокол огляду автомобіля, що належить ОСОБА_6, датований 18 грудня 2015 року, під час якого вилучили готівку у розмірі 36 258 гривень, а також протокол обшуку від 18 грудня 2015 року стосовно ТОВ «Атік-Агро» на території ОРСП ринку «Азовський» за місцезнаходженням: місто Маріуполь, вулиця Купріна, будинок 10, де було вилучено 23 742 гривні готівкою, – мають визнаватися недопустимими доказами згідно із доктриною «плодів отруєного дерева». Це тому, що зазначені докази походять від первинного протоколу огляду та передачі грошових коштів особі ОСОБА_5 від 16 грудня 2015 року, тобто вони були здобуті за залученням доказу, визнаного недійсним [5].

У ще одній справі (справа № 725/3504/16-к), Верховний Суд, розглядаючи це питання, звернувся до рішення ЄСПЛ у справі «Гефген проти Німеччини». У цьому рішенні Європейський суд з прав людини розробив концепцію «плодів отруєного дерева» для характеристики доказів, здобутих не у встановлений законом спосіб. Згідно з цією доктриною, якщо першоджерело доказів визнається неправомірним, то будь-які докази, отримані завдяки йому, також мають вважатися такими ж.

Принцип «плодів отруєного дерева» виконує функцію процесуального запобіжника, спрямованого на забезпечення дотримання вимог кримінального процесуального законодавства, і водночас має як позитивні, так і негативні аспекти. Серед переваг слід зазначити, що цей принцип виступає додатковим механізмом стримування здійснення процесуальних дій із порушенням установлених вимог, оскільки в разі недотримання таких правил отримані докази визнаються недопустимими. Водночас недоліком цієї концепції є те, що за відсутності інших доказів усі похідні від первинно недопустимого доказу відомості також підлягають виключенню, що може призвести до виправдання особи та визнання її непричетності до вчинення кримінального правопорушення суто з формальних причин, навіть якщо йдеться про тяжкі чи особливо тяжкі злочини.

Функціонування кримінального процесу у доказовій площині, як і будь-яка діяльність людини, характеризується наявністю недоліків. Учасники кримінального судочинства здатні помилятися у розумінні норм процесуального права, не дотримуючись встановлених законом вимог під час збору доказової бази. При цьому, згідно з чинними правилами, будь-які недоліки чи порушення законодавчих приписів, незалежно від їхньої суті, призводять до визнання отриманих доказів недопустимими. Цей принцип зумовлений тим, що актуальна редакція статті 86 КПК України не передбачає жодних винятків із правила щодо обов'язкової законності процедури збору доказу. Формулювання цієї статті не містить жодних обґрунтувань для застосування доказів, які були здобуті з якоюсь малою чи неважливою процесуальною помилкою [6, с. 360].

Жорстке нормативне закріплення єдиного критерію законності як підстави для визначення допустимості доказів не завжди належним чином забезпечує інтереси захисту суспільства і держави від злочинних посягань. Натомість це створює додаткові процедурні бар'єри для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. Навіть незначне відхилення від установлених процесуальних вимог під час збирання доказів може зумовити їх визнання недопустимими, що унеможлиблює використання таких відомостей для доведення вини у вчиненні кримінального правопорушення. Зосередження виключно на формальному критерії законності під час оцінки допустимості доказів у кримінальному процесі може унеможливлювати їх подальше використання на стадії досудового розслідування та під час судового розгляду. Отже, виникає ризик того, що істотне значення окремого доказу для встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення може бути проігнороване. З огляду на це, видається логічним, що вчені, які спеціалізуються на процесуальному праві, виступають за приведення у відповідність критерію, що визначає допустимість доказів, шляхом встановлення його через поняття «значне порушення кримінальної процесуальної норми». Іншими словами, відповідно до цієї концепції доказ має визнаватися недопустимим лише у випадку допущення під час його отримання порушення кримінального процесуального законодавства, яке має істотний характер, а не будь-якого формального відхилення від установлених правил.

Запровадження критерію «істотного порушення» дає змогу більш чітко визначити допустимість доказу у кримінальному провадженні. З урахуванням характеру процесуальних порушень (чи мають вони істотний або незначний характер) учасники кримінального процесу оцінюють, чи може відповідний доказ бути використаний для обґрунтування або спростування обставин вчинення кримінального правопорушення.

Водночас застосування зазначеного оціночного формулювання може призвести до негативних наслідків для процесу доказування під час судового розгляду. Причина полягає в тому, що судові органи можуть оцінювати «суттєвість порушення» законодавчих приписів в упереджений спосіб, не беручи до уваги зміст отриманого доказу та його вагу для встановлення обставин вчиненого злочину. З огляду на це, постає потреба у чіткому визначенні того, що саме кваліфікується як істотне порушення норм КПК України під час збирання доказів. Досить часто суди ухвалюють рішення щодо допустимості або недопустимості доказів, спираючись на власну інтерпретацію важливості чи, навпаки, несуттєвості відхилень від процесуальних вимог законодавства. У цьому контексті слід ще раз підкреслити, що небезпека такого суб'єктивного підходу до оцінки ступеня

порушення процесуальних норм полягає в можливості ігнорування змістовної повноти доказової бази. Це, водночас, може призвести до недооцінки критичної ролі певних обставин, які мають істотне значення для обґрунтованого притягнення винної особи до юридичної відповідальності за скоєне правопорушення.

Щодо прийнятності доказів, формальний спосіб, базований на суворій перевірці процесуальної законності, досі є проблематичним і неоднозначним; тому у реальній практиці кримінального провадження варто перейти до застосування суб'єктивного (змістовного) критерію. Такий підхід надає ширші можливості для притягнення винних суб'єктів до відповідальності, узгоджуючи це із захистом основоположних прав та свобод особи у ході кримінального провадження. У зв'язку з цим постає необхідність законодавчого закріплення змістовних критеріїв допустимості доказів у кримінальному судочинстві. До формального критерію законності слід додати такі змістовні характеристики, як якість доказового матеріалу та його вагомість для встановлення обставин конкретної справи.

Дослідження суттєвості порушення прав та вплив цього аспекту на визначення допустимості доказів, підкреслює потребу в модернізації доказової теорії, зокрема у питанні визначення критеріїв допустимості. Виходячи зі звичного розуміння критеріїв допустимості доказів, їх оцінка на перший погляд видається відносно простою. Для цього достатньо визначити, чи суперечить доказ хоча б одному із встановлених критеріїв: відповідності суб'єкту, належності джерела та дотриманню передбаченого законом порядку його отримання. У спрощеній формі це можна зобразити як принцип: порушення будь-якого з наведених критеріїв автоматично веде до визнання доказу недопустимим. Кримінальний процес вирізняється досить значною формальністю, тому правомірність дій осіб, залучених до кримінального провадження, оцінюється насамперед з огляду на чіткість здійснення владних повноважень відповідними сторонами. Подібна формалізація зумовлена як процесуальним характером цієї правової сфери, так і суттю процесуальної форми загалом. Детальне регулювання процедури виконання усіх процесуальних дій, закріплене у КПК, перш за все гарантує законність будь-якого кримінального провадження. Іншими словами, у сфері кримінального процесу нормативні положення існують не як самоціль, а як засіб досягнення стабільності та ефективності кримінальної процесуальної діяльності. Відтак, недотримання цих норм сторонами, які уповноважені або управомочені збирати докази, має неминуче свідчити про порушення прав, свобод та законних інтересів учасників провадження.

Сучасна теорія доказів розглядає питання допустимості доказової бази подібним чином. Наприклад, якщо сторона захисту зможе продемонструвати, що докази набуті невідповідним суб'єктом, то це має неминуче призводити до виключення таких доказів із провадження, оскільки процесуальні вимоги були порушені. На цій стадії зазвичай не зважають на те, наскільки сильно були порушені права, а лише констатують сам факт такого порушення. Таким чином, головною метою для представників захисту стає обґрунтування факту, що доказ був здобутий із порушенням встановленого порядку, що, згідно з базовими принципами доказового права, зобов'язує суд визнати його недопустимим.

Однак останнім часом спостерігається докорінна зміна цього підходу. Це, головним чином, зумовлено позицією, яку займає Верховний Суд. Він, у низці своїх постанов, неодноразово підкреслював, що факт порушення процедури збирання доказів сам по собі не мусить автоматично тягнути за собою визнання цих доказів недопустимими [7]. Суд наголошує, що відповідне законодавство передбачає критерії, за якими порушення встановленого КПК України порядку здійснення певних процесуальних дій кваліфікується як істотне і, як наслідок, призводить до визнання доказів недопустимими (частинами 2 та 3 статті 87 КПК України). Перелік діянь, зазначених у статті 87 КПК України, як обґрунтування для визнання фактичних даних недопустимими як доказів, не є вичерпним; він слугує орієнтиром для тлумачення поняття «істотне порушення» у тих випадках, які не охоплені цим переліком, оскільки такі діяння порушують фундаментальні гарантії [8]. Таким чином, коли суд розглядає, чи можна прийняти певні докази, він мусить зважити важливість усіх недотримань вимог кримінального процесуального законодавства, а також те, наскільки суттєвим є відповідний доказ для з'ясування фактів, що мають значення у кримінальному провадженні. Через це кожен доказ потребує індивідуальної оцінки, адже його безумовне виключення може спричинити негативні наслідки, а саме – ухвалення судового рішення, яке буде незаконним, необґрунтованим та несправедливим [8].

Верховний Суд, по суті, запроваджує нововведену категорію доказів, що допускаються за певних умов, які здобуті внаслідок інших порушень процесуального характеру, які безпосередньо не перелічені у статті 87 КПК України. Водночас, на думку Верховного Суду, такі докази можуть бути використані у кримінальному провадженні за умови, що допущені процесуальні порушення не є суттєвими і не впливають на достовірність отриманих відомостей. Це, зокрема, стосується ситуацій, коли порушення можна вважати несуттєвими, а достовірність отриманої інформації підтверджується іншими доказами, отриманими відповідно до закону.

Водночас не можна стверджувати, що Верховний Суд запровадив нові критерії щодо допустимості доказів. Він лише наголосив на тому, що варто досліджувати наслідки порушення процесуального закону при збиранні чи фіксації доказів. У подібних обставинах сторона захисту не може обмежитися лише встановленням факту процесуального порушення. Вона зобов'язана також чітко аргументувати, яким саме чином відповідне порушення вплинуло на достовірність отриманих доказів або стало причиною істотного порушення прав учасників кримінального провадження. При цьому тягар доведення, на наш погляд, має лежати на стороні захисту, яка повинна продемонструвати, що вчинені процесуальні відхилення є істотними та мають потенціал поставити під сумнів допустимість зазначених доказів. З огляду на це слід констатувати, що завдання сторони захисту у кримінальному процесі стосовно доказування недопустимості доказів у певній мірі стає більш складною, адже замість простої формули «порушена процедура = недопустимий доказ» тепер діє формула «порушена процедура + значущість порушених прав або виникнення сумнівів щодо достовірності доказів = недопустимий доказ».

Водночас навряд чи можна стверджувати, що постанови Верховного Суду спричинили значну трансформацію як у теорії доказів, так і в загальних підходах у сфері кримінального судочинства. Наразі простежується така світова тенденція: позитивне право втрачає вагу, тоді як природне право набуває більшого значення. У сучасних правових умовах недостатньо лише посилатися на недотримання певної процедури для ствердження про порушення прав людини. Адже саме права людини є фундаментальними, первинними стосовно будь-яких процедур, закріплених у законодавчих актах. Верховний Суд лише легітимізував цю глобальну течію у сфері правозастосування, зобов'язавши суб'єктів процесу додатково зважувати, як саме процесуальне порушення вплинуло на осіб, залучених до кримінального провадження.

Висновки. Нинішня доктрина кримінального процесу та судова практика в Україні поступово відмовляються від жорсткого формалізму, де будь-яке процесуальне відхилення автоматично спричиняло визнання доказу недопустимим, на користь більш гнучкого, оціночного погляду. На цьому етапі питання допустимості доказів є надзвичайно важливим, адже воно нерозривно пов'язане з принципом захисту прав і свобод громадян та інтересами та цілями здійснення правосуддя. Концепція «плодів отруйного дерева», яка вимагає аналізу не лише первинного доказу, а й усієї низки доказів, що з нього випливають, лишається основоположною гарантією виконання процесуальних приписів. Вона слугує стримуючим фактором проти зловживань службовими особами в процесі, однак її сліпе застосування як універсального правила тягне за собою певні недоліки: коли інших доказів немає, це може призвести до виправдання винних у кримінальних правопорушеннях виключно через формальні недопрацювання слідства. Центральним поняттям у сучасному оціночному підході стала категорія «суттєвості» порушення. Відповідно до актуальних рішень Верховного Суду, сам по собі факт порушення процедури виконання процесуальної дії не повинен автоматично призводити до виключення доказів із матеріалів справи. Суд наголошує на необхідності враховувати істотність допущених порушень та важливість кожного доказу для встановлення обставин справи, оскільки безумовне виключення достовірних відомостей може призвести до ухвалення несправедливого рішення. Таким чином, традиційна формула «неналежна процедура = недопустимий доказ» трансформується у складнішу конструкцію, де враховується рівень порушення прав людини або обґрунтованість сумнівів у достовірності отриманих відомостей. Разом з тим, впровадження оціночного підходу породжує ризики суб'єктивізму та правової невизначеності через відсутність чітких законодавчих критеріїв «істотності». Чинна редакція статті 86 КПК України не регламентує винятків щодо законного порядку одержання доказів, що створює системний конфлікт між буквою закону та практикою його застосування. З огляду на це, формується нагальна потреба у вдосконаленні кримінального процесуального законодавства шляхом нормативної конкретизації механізму оцінки допустимості доказів. Необхідно доповнити критерії допустимості такими змістовними характеристиками, як якість та цінність доказу

для провадження. У підсумку, збалансований підхід має забезпечувати пріоритет природних прав людини над формальними процедурами, одночасно гарантуючи ефективність розслідування та невідворотність покарання за вчинені злочини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кузьменко О.В., Герус Н.В., Карпюк І.С. Доктрина «плодів отруєного дерева» у кримінальній процесуальній діяльності. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 4. С. 171–175. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/4_2020/36.pdf.
2. Гузела М.В. Проблема визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні. *Вісник Львівського університету. Сер. юридична*. 2015. Вип. 61. С. 423–434. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2015.61.250>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Постанова Верховного Суду від 08.09.2021 р., справа № 279/2578/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99648270>.
5. Постанова Верховного Суду від 17.02.2021 р., справа № 263/10353/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95042547>.
6. Завидняк В.І., Шильнікова А.О. Проблемні питання допустимості доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 360–362. URL: https://lsey.org.ua/7_2020/92.pdf.
7. Постанова Верховного Суду від 08.10.2019, справа № 639/8329/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85238893>.
8. Постанова Верховного Суду від 25.09.2018, справа № 210/4412/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76859981>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Пирожкова А.С., Домріна М.К., Крицька І.О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 4.0